

נשות מצרים בימים ההם ובזמן הזה...

"בשכר נשים צדקניות שהיו באותו הדור, נגאלו אבותינו ממצרים." (סוטה, י"א, ב)

דבר תורה לפסח תש"פ

פרופ' זהבית גרוס, ראש המועצה האקדמית של מכללת חמדת הדרום וראש קתדרת אונסקו ומרכז סל ון גלדר לחקר הוראת שואה, בית הספר לחינוך, אוניברסיטת בר אילן

אל תלמידות מכללת חמדת הדרום שלום וברכה,

אני יושבת מול המקלדת ורוצה לכתוב לכן מספר מילים על המצב אך מתקשה... אנחנו נמצאים בעיצומם של ימים קשים ומורכבים הדורשים מאיתנו תעצומות נפש, אמונה וחוסן. המכללה שלנו, מכללת חמדת הדרום, בחרה לחרות על דיגלה את הפדגוגיה של חוסן והשאלה איך עושים את זה בזמן אמת שיש בו המון פחד, יאוש וחרדה. כדור שני לניצולי שואה הימים הללו קשים לי במיוחד שכן הם מזכירים לי את אבי ז"ל שהיה ניצול מטרנסניסטריה וכל חייו סיפר לנו איך הוא והוריו ניצלו בזכות הקב"ה ובזכות "ההנדא ואשן" (בגרמנית רחיצת ידים) ובזכות ההקפדה הכמעט אובסיבית בתקופת השואה על כללי הגיינה. ה"הנדה ואשן" היה לא רק קריאה לפעולה אלא פילוסופיה חיים שלמה שרק חברי בני הדור השני שחוו אותה מסוגלים להבינה במלוא עוצמתה והיקפה. אנחנו בני הדור השני -דור עם שריטה והתקופה הקשה הזו מכבידה ומעמיקה בנשמתנו את השריטה.. אני רואה מסביבי המון פחד, שהוא טבעי, קצת יאוש ואבדן תקווה ואני מרגישה שאני רוצה לקרוא לכן איתי לדגל לייצר ביחד חירות, חוסן ותקווה!

עם ישראל חווה בהיסטוריה הארוכה שלו כעם משברים רבים. אחת התקופות הקשות היתה תקופת השעבוד במצרים. פרעה, מלך מצרים האכזר, העביד את בני ישראל בפרך וניסה ללא לאות לשבור אותם פיזית ונפשית. ההישרדות בתקופת מצרים היתה נראית כמעט בלתי אפשרית. למרות זאת דווקא בתקופת השעבוד התורה מספרת " ובני ישראל פרו וישרצו" (שמות, א.ז.) Baby boom! כיצד קרה הדבר? כיצד יתכן שבתקופה כל כך קשה נולדים כל כך הרבה ילדים? מסתבר שזהו סוד הגאולה שאותו יזמו וביצעו הנשים. רק נשים יכולות ל"ארגן" תסריט כל כך מיוחד!

התורה מספרת כי הגברים היו שחוקים מעבודת הפרך הקשה שהטילו עליהם המצרים –חלקם של הגברים היהודים תוך כדי עבודה ספגו מהנוגשים המצרים מהלומות קשות, השפלות וקללות. בפועל רוחם ונפשם היתה שבורה.. ולא היה להם שום שביב של תקווה. והנה המדרש מספר כי מתוך השבר הנורא הזה הגיעה הגאולה...ודווקא מהנשים. מדרש תנחומא, פקודי, סימן ט' מספר מה בעצם קרה:

"אתה מוצא בשעה שהיו ישראל בעבודת פרך במצרים גזר עליהם פרעה שלא יהיו ישנים בבתיהן שלא יהיו משמשין מטותיהן. אמר רבי שמעון בר חלפתא: מהו היו בנות ישראל עושות? יורדות לשאוב מים מן היאור והקב"ה היה מזמין להם דגים קטנים בתוך כדיהן והן מוכרות ומבשלות מהן ולוקחות מהן יין והולכות לשדה ומאכילות את בעליהן שם ... משהיו אוכלין ושותין נוטלות המראות ומביטות בהן עם בעליהן. זאת אומרת: אני נאה ממך וזה אומר אני נאה ממך. ומתוך כך היו מרגילין עצמן לידי תאוה ופריץ ורביץ והקב"ה פוקדן לאלתר."

פרעה גזר שהגברים לא יחזרו הביתה כדי שלא יוולדו ילדים יהודים חדשים. כמענה לגזרת פרעה הנשים נקטו בפעולה חתרנית כלפי המשטר העריץ. הן לא חיכו שהגברים יבואו הביתה כשברי כלי ואבק אדם אלא הן בתושיותן הפיכו בהם חיים. מתוך השעבוד הן בחרו באומץ בחירות –

הנשים יצאו לקראת בעליהן לשדה בשיא יופין והדרן אחרי שהן היו מתקשטות ומתייפות באמצעות המראות הצובאות... וכשהן התייחדו עם בעליהן בשדה במשחק האהבה "זאת אומרת אני נאה ממך וזה אומר אני נאה ממך" הן יכלו לראות ביחד מבעד למראה בבואה זוגית. השדה הוא מרחב הפקר- מרחב החירות שבו מתגלית האמונה. רות ובוועז נפגשים בשדה ובחודש אלול "המלך בשדה" ... ונשות מצרים יוצאות לשדה למקום השעבוד למקום של חשיכה מוחלטת ומדליקות אור עולם והופכות אותו לאתר של חירות! התעקשותן של הנשים ופעולות השכנוע שהן נקטו ושידלו את הגברים לקיים את מצוות פריה ורבייה הפיכה תקווה חדשה לבריאתו של עולם חדש. לייצר רומנטיקה וארוס במצב של אבדן צלם אנוש זוהי גדולה שאין כדוגמתה שמוצאה ושורשיה נטועים עמוק בתוככי החירות האישית הנשית והיא מהווה ביטוי עמוק לחוסן. המראות מנחשת עוברות טרנספורמציה וממראה המראה רק את ה"אני" האגואיסטי לכאורה של הצד הפיזי של האשה הנמצא אי שם בספירה הביתית לאחר המפגש הזוגי בשדה לאור ירח הן מצליחות לראות ביחד גם את בן זוגן. העדשה האישית מתרחבת ומאפשרת הכנסת בן הזוג למרחב האינטימי. יש כאן פעולת החיאה יזומה שמבצעות הנשים בגברים השבורים שיוצרת עתיד חדש והמשך השלשלת של עם ישראל. המראות מהוות מרחב של שחרור מהאני האגואיסטי הצר לעבר מרחבי חירות מכילים חדשים ואלו מהווים ביטוי לחירות- עוצמה וחוסן. ההתנגדות האקטיבית למשטר של פרעה והפעילות היזומה והחתרנית כנגדו נעשית על ידי הנשים, מעוררות ההשראה הללו, מתוך חירות הפעולה והמחשבה. המראה הופכת את החומר לרוח כי מעשה האהבה הוא מעבר לרוח... הנשים "מצמצמות" עצמן ומאפשרות לגברים להיכנס למרחב שלהן בתוך המראה ובכך ובאמצעותן להפוך מאבק אדם לבני אדם. הן מחיות את הגברים ובאמצעותם ואיתם יוצרות חיים וזו הפרשנות שלי למילים "כי חיות הנה" (שמות, א, כ). יש כאן תהליך טרנספורמטיבי של התעלות מעבר למצב הפיזי ובריאת עולם. החומר הופך לרוח וזו הסיבה שהקב"ה מצווה על משה להפוך את המראות לכיור שבו הכוהנים רוחצים את ידיהם ורגליהם. הכוהנים שואבים את הקדושה שלהם מהחומר ומרוממים ומעלים אותו הלאה. המראות מהוות כלי תקשורת להבניית חוסן זוגי. הנשים היו מתקשרות עם בעליהן באמצעות המראות. המראות היו למעשה בבואה עמוקה של הנפש הטהורה הנפש הגאולית שבראה עולם. המראות מעניקות חוסן לנשים ולגברים כאחד. באמצעות המראות היצר המיני, הבהמי לכאורה, השוכן על פי פרוייד במה שהוא מכנה ה"איד" עובר טרנספורמציה של קדושה המרוממת אותו לדרגת ה"אני העליון" כשהמטרה-המשך קיומו של עם ישראל והבאת הגאולה. הגאולה איננה ענין סטטי ערטילאי של עתיד ואיננה "נופלת" מהשמים - אלא תהליך דינאמי טרנספורמטיבי שנבנה בהווה על ידי נשים המייצרות חוסן ובוראות גאולה. נשות מצרים שהבינו שיש ליצור לעם ישראל עתיד בר קיימא באמצעות הבאת חיים לעולם הפכו את כלי הפיתוי לכלי להבנייתו של חוסן אישי וחוסן לאומי- כלי לבינוי אומה-כלי לעבודת ה'.

בשלב מאוחר יותר לאחר יציאת מצרים כשמשה מקים את המשכן כולם נחלצים לתרום משהו אישי שעליו הם מוכנים לוותר למען המטרה הנעלה. הנשים מביאות למשכן את המראות. התרומה של המראות הינה תרומה של פריט מאד אישי ואינטימי ששימש אותן לעצמן, לביצור הזוגיות ולעבודת ה'. הויתור על המראה לצורך בניית המשכן הוא ויתור נאצל. רק נשים יכולות להבין מה זה אומר לוותר על מראה... המראות הן מדיום ההתקשרות אך גם המסר של מסירות והתמסרות ללא גבולות לעבודת ה' ליצירה- ולבריאת עולם. אבל כאן מחכה להן הפתעה: במדרש תנחומא, (פקודי, ט) מסופר כי: "כשראה משה אותן המראות זעף בהן, אמר להם לישראל: טולו מקלות ושברו שוקיהן של אלו. המראות למה הן צריכין? א"ל הקב"ה למשה: משה, על אלו אתה מבזה? המראות האלו הן העמידו כל הצבאות הללו במצרים. טול מהן ועשה מהן כיור נחושת ופנף לכהנים, שממנו יהיו מתקדשין הכהנים, שנאמר: "ויעש את

הכיור נחושת ואת כנו נחושת במראות הצובאות אשר צבאו" – באותן המראות שהעמידו את כל הצבאות האלה".

משה זועף ומואס ... במראות הללו שנתפסות בעיניו ככלי זימה. הפרשנות הפמיניסטית יכולה להגיד כי מדובר כאן בהבדל קלאסי בין תפיסה נשית המבנה את זהותה באמצעות התחברות לתפיסה גברית המבנה את הזהות באמצעות ספרציה ונבדלות. אבל לעינינו נראה לי שכוון פרשני זה בהקשר של הסיטואציה הנוכחית מגמד את ההבנה של הסוגיה במלוא הקיפה. ההבדל המהותי בין תפיסתו של משה את המראות לזו של הנשים נובעת מהעובדה שמשה רבינו חי את המציאות בספירה שהיא כולה רוחנית ויש לו קושי לראות את משמעותם הרוחנית של היבטי קיום פיזיים יצריים והוא מואס בהם. אי לכך הקב"ה נוקט ב"פדגוגיה של חוסן" ומלמד את משה כיצד נבנה העולם ומהו היחס הראוי שבין חומר לרוח. בעוד שמשה רואה במראות הללו כוח של טומאה ממת והרסני הקב"ה מקבל באהבה את המראות הללו מכיוון שהוא רואה את כוחם המחייב ואת פוטנציאל הקדושה שבהם ולכן ראוי שהכהנים יתקדשו באמצעותם. על פי המדרש הקב"ה מסביר למשה שבזכות המראות הללו הצליחו הנשים להעמיד "צבאות" של דור ילדים חדש. הקב"ה רואה את הקשר הישיר שבין היצר הארוס ובין היצירה ובריאת העולם והוא מצווה על משה לעשות מהם כיור שיוצב בפתח המשכן "שממנו יהיו מתקדשין הכהנים". אותן מראות שהביאו חיים יהיו הבסיס והכלי שבאמצעותו יתקדשו הכהנים בטרם יכנסו לעבודת הקודש. רק נשים כנשות מצרים יכולות היו לקבל החלטה כל כך נועזת ולבצע אותה באופן כל כך מתוחכם ויסודי מתוך חירות. ברגעים של חושך התושיה הנשית מקבלת ממדי עומק ועוצמה בלתי נתפסים. יש חוט של חסד שמחבר בין נשות מצרים והנשים היהודיות בכל הדורות. הד.נ.א הנשי המיוחד הזה שיש בו תמהיל של חסד, תושיה ועוז רוח המשיך לבעור בקרב הנשים בתקופת האינקוויזיציה, הפרוגרומים, בתקופת השואה והוא גם פועם בקרב נשים יהודיות היום ויעזור לנו להתמודד בעזרת ה' עם משבר הקורונה. כל העולם עומד נפעם וחסר אונים מול התפרצות המגיפה שאי אפשר לדעת לאן היא תוביל את העולם... אך גם בשעות הקשות הללו למרות החרדה והפחד מאי הוודאות נשים יהודיות בכל העולם ממשיכות להתכונן לחג הפסח להפטר מהחמץ הפיזי והרוחני ולהכין את הלב לקליטת ה"מצה". נשים שגם ברגעים אלו בשיא החושך והיאוש שפוקד את העולם מכינות את הבית לחג – חג החירות ומתכננות כיצד יראה שולחן הסדר, אווירת החג המיוחדת, המפיות, הפרחים ואפילו השמלה אותה כל אשה תלבש כדי להשרות אווירת חג ושמחה על עצמה ובני ביתה – נשים שבעת הזאת מתמקדות בחומר כדי להעלות אותו לדרגת רוח ולהפוך את היאוש לשמחה הן הגיבורות של דורנו. נשים שבוחרות בעת הזאת לא להשתעבד ליגון ולפחד – חוגגות חופש וחירות אמיתית.

ההחלטה לבחור בחיים, בשמחה, בתקווה היא פועל יוצא של חירות פנימית עמוקה וביטוי לחוסן וגבורת הרוח והיא דורשת עבודת נפש פנימית ועבודת המידות ובעיקר פעולה של שחרור –

בואו נחליט שאנחנו בוחרות למרות המצב להגוג את חג הפסח ולהפוך אותו לחג של שמחה, ותקווה והתנגדות רוחנית לכוחות המשעבדים לעצבות השואבים אותנו באופן טבעי בתקופה זו לתהומות נשיה של יאוש, צער, חידלון ופחד... בואו נייצר ביחד חירות, חוסן, תקווה ושמחה ונראה לעולם ולעצמינו שעם ישראל חי!!! בתקווה ובציפיה לגאולה, חג שמח וכשר!

פרופ' זהבית גרוס